

Naar een Europese interculturele dialoog

Ján Figel Vertaling en bewerking van de toespraak van Ján Figel, lid van de Europese Commissie en verantwoordelijk voor onderwijs, opleiding, cultuur en meertaligheid, uitgesproken tijdens een bijeenkomst van het European Institute in de London School of Economics and Political Science (LSE) op 15 februari 2006.

Als commissaris verantwoordelijk voor cultuur in Europa denk ik dat u van mij een antwoord verwacht op de vraag: is er een Europese cultuur? Mijn eerste reactie is: nee, er is niet één Europese cultuur. Er is een groot aantal niet met elkaar te vergelijken manifestaties die niet scherp omlind cultureel en grofweg als Europees aan te duiden zijn. En dat betreft een divers geheel van gewoontes en populaire tradities, grote kunstschaten en intellectuele arbeid, een enorm repertoire aan dans, muziek en liederen, een catalogus van historische sites en schilderachtige dorpen. Een veelheid van leefstijlen en wereldbeelden.

Dus moeten we ons afvragen op welke betekenisvolle manier we over een 'Europese cultuur' kunnen spreken. Een breed geaccepteerde wijze is het noemen van culturele iconen: de grote Europese schilders, schrijvers en musici zoals Shakespeare of Mozart.

Maar er is meer hedendaags erfgood: art nouveau, art deco en surrealisme bijvoorbeeld. The Beatles of Antonioni's *Blow-up*. Natuurlijk is een bijdrage aan de Europese cultuur niet afhankelijk van de herkomst van je ouders. Schrijvers als Michael Ondaatje, Salman Rushdie en Kazuo Ishiguro mogen dan in Sri Lanka, India en Japan geboren zijn, maar zijn toch vooral Engelse literaire iconen. Iemand als Andy Warhol zei altijd dat hij 'nergens' vandaan kwam. Ik denk graag aan hem als een soort van 'ere' culturele icoon uit Slowakije, waar zijn ouders zijn geboren.

Ik denk dat er culturele factoren zijn die we als 'Europees' zouden kunnen herkennen, maar dat het erg moeilijk is te definiëren wat zij gezamenlijk hebben. Europees zijn kan niet bepaald worden door etniciteit of religie. Europa gaat over gelaagde loyaliteit, de nationale en de Europese, verbonden met de lokale en de regionale loyaliteit. En vandaag

de dag kun je bijvoorbeeld christen, of moslim, of hindoe, of atheïst én Europees zijn.

Oswald Spengler meende dat culturen niet verenigbaar waren en culturele waarden niet communicabel. Maar ik betwijfel of iemand het daarmee eens is. Ook al zijn er fundamentele verschillen, iedereen zal het erover eens zijn dat een van de grootste bijdragen van Europa aan de mensheid de koestering van de democratische fora is, waar zulke verschillen bediscussieerd en uitgewisseld worden. De echte uitdaging van globalisering is de culturen in de wereld van nu met elkaar in verband te brengen en ideeën uit te wisselen zonder terecht te komen in een soort clash van culturen. Dat zou immers desastreus zijn.

Ieder concept van cultuur is op waarden gebaseerd. André Malraux definieerde cultuur als een systeem van waarden waarin we op ons gemak zijn en dat ons toestaat met elkaar te communiceren. Hij definieerde de waarden van Europa in termen van zich bewust zijn van de eigen identiteit, in combinatie met het verlangen om te ontdekken, te creëren en uit te vinden. Openstaan voor het nieuwe terwijl we ons bewust zijn van onze herkomst. Een dergelijk systeem van gedeelde waarden stelt een gemeenschap in staat

Europees
zijn
kan niet
bepaald
worden
door
ethniciteit
of
religie

de kwesties die er betrekking op hebben aan de orde te stellen. Met als achtergrond de historische referenties, die hier verdieping aan geven, staat dat systeem ons toe om ons met elkaar te bemoeien op basis van fundamentele sociale en politieke onderwerpen als vrijheid, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid.

Europese vrijheid

Ik ben opgegroeid in een deel van Europa waar vrijheid iets was waar we alleen maar van konden dromen: vrijheid om te reizen, vrijheid om afwijkende politieke meningen te hebben, vrijheid om tegen de partij te stemmen die aan de macht was. Een Europa van nog niet zo lang geleden waarin het continent verdeeld was door het IJzeren Gordijn.

Mede daarom ben ik ervan overtuigd dat onze leerlingen niet alleen meer over geschiedenis moeten leren, maar dat ook kritisch moeten doen, en de ontwikkeling van hun eigen culturele identiteit in een bredere context moeten plaatsen. En dat betekent méér Europese geschiedenis, een historie die immers de afzonderlijke naties doorsnijdt en de overall ontwikkeling van politiek en denken in ons continent traceert.

De focus op de nationale geschiedenis betekent dat mensen aarden in hun afzonderlijke nationale identiteit. Een identiteit waarin de nadruk ligt op verschillen met de burens en die over het hoofd ziet wat gemeenschappelijk is. Een nauwe blik op de wereld die de positieve invloed van interculturele uitwisseling en de vruchtbare invloed van crossculturele contact dat het artistieke en intellectuele leven voedt, uitsluit en ontkent.

Europeanen hebben hun ideeën altijd uitgewisseld, niet gehinderd door grenzen. Ik denk aan de academici, intellectuelen en de aan de kerk verbonden mannen en vrouwen die door Europa reisden in de middeleeuwen en de renaissance. John de Schot in Ierland,

Ján Figel

komt uit Slowakije en is sinds
22 november 2004 Europees
commissaris voor onderwijs,
opleiding, cultuur en meertaligheid

Frankrijk en Engeland, Thomas van Aquino in Napels en Parijs, Duns Scotus in Oxford, Parijs en Keulen, Erasmus in Parijs, Leuven, Brussel, Engeland en Bazel.

Vandaag de dag heeft het Erasmusprogramma die traditie opgepakt en voortgezet. Ik ben heel trots op het succes in het uitdragen van het idee van Europese cultuur op het gebied van educatie.

Ondanks de culturele diversiteit in Europa – wat iets is om te vieren en van te genieten – is het opmerkelijk dat de manier waarop de wegen van onze verschillende naties samenkomen, gebaseerd is op waarden die we allemaal delen. Vrijheid, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid zijn deel van een gemeenschappelijke kern van waarden die alle landen van de Europese Unie hooghouden. Zij zijn essentieel voor onze Europese manier van leven – gebaseerd op parlementaire democratie, wettelijke voorschriften, vrijheid van meningsuiting, persvrijheid en een breed samenhangend Europees sociaal model.

Gezamenlijke actie

Ik zie het niet als de taak van de Europese commissaris voor Cultuur te trachten een soort kunstmatige Europese identiteit te creëren, noch de promotie van een soort ‘Europudding’-idee van gemeenschappelijke cultuur. Maar ik zie het wel als een van mijn taken om het bewustzijn van onze gemeenschappelijke waarden te bevorderen: hoe onze prachtige en verfrissende diversiteit ons een basis geeft voor gezamenlijke actie. Kijk bijvoorbeeld naar de Unesco-conventie over culturele diversiteit: een prachtig voorbeeld van het vermogen tot samenwerking van de lidstaten op internationaal niveau.

Daarom heeft Europa een cultuurprogramma. Om te laten zien dat er een betekenisvolle Europese cultuur is, vandaag de dag voortkomend uit onze gedeelde culturele en

historische referenties, gebaseerd op onze waarden. Ik moet zeggen dat het bewustzijn van een dergelijke Europese cultuur nog ontoereikend en zwak is. Het moet gevoed en aangemoedigd worden.

We hebben een Europese pers en media nodig die minder zijn gericht op kleinsteedse politiek en meer op wat er gebeurt op Europees niveau. Ik zal de eerste zijn die toegeeft dat de Commissie beter haar best moet doen om deze boodschap over te brengen – en wij werken eraan – maar het zou enorm schelen als we een pers hadden die wat minder vaak succes zou boeken door het verkeerd interpreteren van de voorstellen en acties van de Commissie.

Tot slot: het is mogelijk te discussiëren over wat ‘Europese cultuur’ genoemd wordt. Die is uiteindelijk gebaseerd op gedeelde waarden als vrijheid, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid, solidariteit en tolerantie. Deze waarden kunnen – en moeten – niet geografisch gedefinieerd of begrensd worden of als ‘uniek Europees’ beschouwd worden. Een Europese cultuur gebaseerd op deze gezamenlijke waarden kan niet exclusief zijn en zichzelf niet definiëren als in oppositie met ‘andere’ culturen.

Om deze reden was een van mijn eerste acties bij het aanvaarden van mijn ambt een voorstel om een Europees Jaar van de Interculturele Dialoog te organiseren: niet alleen een dialoog tussen lidstaten, maar tussen alle gemeenschappen die op dit gevarieerde continent leven alsook degenen die eromheen leven. Ik ben dan ook blij dat de Europese Commissie dit voorstel heeft goedgekeurd en dat 2008 het Europese Jaar van de Interculturele Dialoog zal worden.

Vertaling uit het Engels: Truus Gubbels.